

ANTİK YUNAN'DA CEZALANDIRMANIN İŞLEVİ: TUTKULARIN KONTROLÜ MÜ, HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ MÜ?*

*Eva Cantarella***

*Türkçesi: O. Vahdet İşsevenler****

Hesiodos'un¹ *Theogonia*'sında² ve Aiskhylos'un *Zincire Vurulmuş Prometheus* tragedyasında, Zeus, Prometheus'u ateşi tanrılardan çalıp ölümlülere verdiği için tutsak eder (Hesiodos'a göre bir kolona bağlanırken, Aiskhylos, Kafkasların en yüksek kayasına zincirlendiğini aktarır). Hesiodos, ilave bir ceza olarak bir kartalın her gün Prometheus'un ciğerini yediğinden bahseder. Ciğer, her gece, bir sonraki gün tekrar yenilebilmek adına ebediyete kadar kendini yeniler.³

Prometheus'un cezası ilk bakışta gerçek dünya ve onun medeni adalet mekanizmaları ile alakasız bir fantezi olarak görünebilir ama Atinalılara yabancı olmasa gerek: zalim, dehşet verici '*apotympanismos*' hırsızları da kapsayan (Prometheus gibi) en kötü suçlular için öngörülmüş bir idam cezası biçimiydi zira.

* Makalenin ilk yayımı: Eva Cantarella, Controlling passions or establishing the rule of the law?: The functions of punishment in ancient Greece, *Punishment & Society*, C. 6, S. 4, 1 Ekim 2004, ss. 429-436. Çeviri yazarın izni ile yayımlanmaktadır.

** Milano Üniversitesi'nde Roma ve Antik Yunan hukuku öğretimi veren Eva Cantarella Antik Yunan ve Roma'da kadının konumu, cinselliğin toplumsal ve yasal düzenlenişi ve ceza hukuku üzerine yazmıştır.

*** Cantarella'ya çeviriden bahsedip yayını için izin istediğimde 2011 senesinin aralık ayıydı. Çeviriyi ve onun iznini içeren dosyayı dokuz yıl sonra buldum ve bu sefer noktasına virgülüne dokunmadan derhal yayına gönderdim. Kendisinden ne kadar özür dileysem az.

¹ MÖ yedinci yüzyılda Boiotia'da yani orta Yunan'da yaşadığı düşünülen ozan. (Jean-Pierre Vernant, Pandora İlk Kadın, 2011, s.5) -çn

² Hesiodos'a atfedilen yaratılışın konu edildiği şiir, Tanrıların Doğuşu ismiyle Türkçede yayımlanmıştır. Türkçeye Fransızcadan geçtiği Türk Dil Kurumu'nca kabul edilen, tanrıların meydana gelişi hakkındaki bilgi anlamındaki teogoni kelimesinin akrabası. -çn

³ Bu ceza Aiskhylos'un tragedyasında da mevcut fakat oyunun sonlarına doğru Hermes'ten Prometheus'a gelen bir uyarı şeklinde. Hermes ona şayet Zeus'un dileğini yerine getirmezse Zeus'un kartalının onun ciğerine doyacağını söyler. Titan, dağdan indirildiğinde bin yıllarını dünyanın dibindeki kayalarda metfun olarak harcar ve o yüksek kayaya zincirlenir.

Bir idam cezası olan *Apotympanismos*'un mahiyeti çokça tartışıldı, *Tympanon* kelimesinden türüyor ve *tympanon* da 'değnek' anlamına geliyor, araştırmacılar yirminci yüzyılın başlarına kadar *apotympanismos*'un hükümlü suçlulara sopyayla atılan öldüresiye dayakla ilişkili olduğunu düşündüler.

Bununla birlikte 1915'te, önemli bir arkeolojik bulgu *apotympanismos*'un farklı bir açıklamasına imkân verdi. Phaleron'da Solon öncesi döneme ait kabristanda, boyunlarının etrafındaki demir tasmalar ve el ve ayak bileklerindeki kelepçelerle 16 iskeletin yer aldığı bir toplu mezar bulundu. Cesetlerin bir merasim yapılmadan birlikte gömülmüş olmalarından anlaşılan kalıntıların idama mahkûm edilmiş suçlulara ait olduğudur zira *ataphia* yani merasimsiz defin idam cezasına dahildir. Bazı kelepçelerde hala tahta parçacıklarının oluşu, araştırmacılara *tympanon*'un hem tahta hem değnek anlamına geldiğini hatırlattı ve onlarda *apotympanismos*'un tahta döşemelere bağlanmış mağdurların, kamuya açık bir alanda uzun bir teşhirden sonra açlık ve susuzluk ile mücadele edip, kuş ve köpek gibi hayvanların avı olarak ölüme terk edildikleri bir tür cezalandırma olduğu fikrini uyandırdı. (Gernet, 1983; Todd 2000, Cantarella, 2001). O günden beri *apotympanismos*, ellerin ve ayakların çivilendiği Roma tarzından ziyade; bileklerin ve boyunun kelepçelendiği bir tür çarpmaya gerilme olarak tanımlandı. Nitekim *Apotympanismos*'a aşına halk için, kayaya zapt edilmiş adamın ciğerini yiyen kartal miti, hala zalimine olmakla beraber kurgusal bir imaj olmak zorunda değildir. Bununla birlikte kuşa av olmak pozitif cezanın gayri resmi kısmı gibi durmaktadır.

Danielle S. Allen'in kitabı, *The World Of Prometheus: The politics of punishment in democratic Athens*, başlığını Prometheus mitinden alır fakat Atinalıların idam cezası sisteminden daha geniş sorunsallarla uğraşır. Yazar, kitabın amacının ilk defa Durkheim tarafından *Ceza Evriminin İki Kanunu*'nda ortaya konan ve hem Louis Gernet gibi klasikleşmiş bir araştırmacıyı hem de Weber ve Bourdieu gibi sosyolog ve teorisyenleri takip eden çizgide cezalandırmanın tarihsel sosyolojisini sunmak olduğunu ifade etmektedir.

Ama Allen'nin esas olarak, Foucault'un (*Hapishanenin Doğuşu*) eserinden ve özel olarak cezalandırmaya, sadece baskılayıcı etkilerini değil, aynı zamanda bir toplumun kavramsal derin yapısının sembiyotik etkileşimini ve otoritenin politik formunu da dikkate alan (s. 16) yaklaşımından etkilenmiştir ki, Foucault bu kavramlaştırmasını iktidar-bilgi olarak anar. Başka bir deyişle Allen, Atina toplumunun cezalandırma uygulamalarına dayanarak, sosyal yapısını ve politikasını gözetken bir yaklaşım geliştirmek istemektedir. Atina'da kural olarak davalar yurttaşlarca başlatılmaktaydı ve Allen bunu gözeterek analizine başlıyor.

Bu, her iki durum için de geçerliliğini korumaktaydı: davanın özel olarak mağdur tarafından açılabilirdiği *dike* ve Solon tarafından ortaya konulan, herhangi bir vatandaşın örf ve adete uygun olarak açabildiği davalar olan *graphe*. Buna bağlı olarak, *graphe* genellikle kamu davası olarak tanımlanmasına rağmen, kamu görevlisi tarafından değil; genellikle davayla alakalı bir kişi tarafından başlatılmaktaydı. 'Öfke' kavramı, hastalık gibi, potansiyel olarak bütün taraflarca - mağdur, fail, cezalandırıcı ve toplum- paylaşılan bir haksızlık örneği olarak tanımlanmıştı. Allen'e göre ise öfke, kişisel alaka ile birlikte, sadece kanunen meşrulaştırılmış olmak kaydıyla cezalandırma girişimine dayanaktır (s. 35). Allen'in iddia ettiğine göre öfke, Atinalı nazarında takibat için iyi bir motivasyondur ve kültürel olarak soruşturmacıların dava dosyalarının bir gereği olarak öfke göstermesi bekleniyordu. Onların, eşlerinin, ailelerinin ve benzerinin onuru kırılmıştı, onların statülerini yeniden sağlamaları için bu muhakemeye ihtiyaçları vardı. Burada, her ne kadar, öfkelerini duruşmada göstermek gibi münasip bir yol varsa da Foucaultcu formülasyonda, Atinalılar (Foucault'un ifadesi ile Yunanlar), gereklilik olarak ifade edilmiş olan yemek, içmek ve cinsellik gibi arzuları, tüketim ekonomisinin tesisi ile kontrole girişmişlerdi (s. 162).

Allen'a göre öfke de, duygusal bir güç ya da arzu olarak, dolayısıyla da gereklilik olarak dikkate alınabilir. Dahası, cezalandırma arzusu niteliği atfedilen öfke ve *eros* eşyapılı tutkular olarak, ikisi de toplumsal ilişkileri değiştirecek motivasyonu üretirler. Gerek öfkeyle yıkarak, gerekse *eros*'un etkisinde yaratarak. Sonuç olarak, *eros*'un doğru kullanımı dair normlar öfkenin alanına dönüştürülebilir niteliktedir (s. 163). Dahası, öfke de *eros* gibi, cinsel arzuyla aynı şekilde, tüketim ekonomisi eliyle düzenlenmiştir:

'Bir adam cinsel arzusunu karşılarken ölçülü (*sophron*) olmalı, zayıf olmamak için düşkünlüğüne sınır koymalıdır. Cinselliği düzenleyen normlar daha spesifik buyruklar içermektedir: ücret yok, aşırı arzu yok, (homoseksüellik bağlamında) pasiflik yok. Normlar takibatı yapan davacı/savcı için de paralel. Ücret için soruşturma yapmaktan kaçınmalı, insanları fazlaca kışkırtıp sosyal ilişkileri bozmaktan geri durmalı ve başkasının piyonu olmayı reddetmeli' (s. 162-3).

Bu aşırı ve bana göre de yetersiz, yazarın Foucault'ya isnat edilmiş yanlış anlamalarının olduğu noktalardan biri. Aslında o, Foucault'un cinselliğe hükmeden kuralları yorumlayışına katılmamayı ya da tartışmayı aklına dahi getirmiyor. Onun görüşünde (bu Foucault'nunkinde de demek) cinsel ahlak,

kişisel etik kodun ifadesi, öz denetim kuralı, bireylerce serbest olarak seçilen ılımlılık ve ölçülülüktür. Başka bir deyişle, kurumsal enstrümanların baskısı olmasa da Yunanlara cinsel sadeliğin etik kodu verilmişti. Gerçekten de –bu görüşe göre- Atina’da geliştirilen öz denetim, eksiksiz bir düzenleme olarak zorlayıcı kuralların yokluğundan dolayı, hem özgürlüğün kullanımı hem de baskı aracı işlevi görmekteydi. Diğerlerine hükmetmek isteyen, her şeyden önce kendi kendine hükmetmeliydi. Bu yüzden, ılımlılığın kullanımı dahilinde kişinin kendi duyguları üzerindeki hakimiyetini kaybetmekten kaçınmakla ‘haz kodu’ yaratma ihtiyacı mümkün kılındı. Serbest oto-sansür, gönüllü engelleme/içerme, sadelik ve zevklerin özenli ılımlaştırılması bu operasyonun araçlarıydı.

Problem şu, Yunan cinsellik kodu, hem sosyal hem de yasal cebri kuralları içeriyordu. Kadınların cinsel davranışlarının alanını bir kenara bırakıyorum: kadınlar, iyi bilindiği üzere, erken arkaik dönemden mutlak yasal kontrole kadar nesne idi ve onların yaşamlarında hüküm süren cinsel koda en ufak bir itaatsizliklerinde şiddetli yaptırımlarla cezalandırılırlardı. Ama biz kendimizi erkekler arası ilişkilerle sınırladığımızda dahi -ki bunlar yasal olmaktan öte sosyal olarak düzenlenmişti- onların sınırlar konusunda serbest oldukları anlamına gelmiyor. Bunun yerine, onlar için detaylandırılmış sosyal koda bağlı olarak sınırları belli olan, sayılı tipte ilişkiye izin verilmişti. Şöyle ki, erkekler arası cinsel ilişkiler homoseksüel (ç.n. pederastic) olmak zorundaydı; başka deyişle, sadece bir ergen (Yunan’da *pais*, bundan pederasti, oğlan sevgisi) ile o gencin medeni ve etik eğitiminden sorumlu yetişkin (Yunan’da ‘erastes’, sevicisi) yurttaş arasında mümkündü. Eğer yaş kuralları itimat görmezse, bir yetişkin yaşından dolayı sevicisi (kocalık gibi) olması gerekirken, ‘sevilen’ olmayı sürdürürse çok güçlü toplumsal yaptırımlarla karşılaşır. Onlara göre, kendini kadın kılmış olurdu (Cantarella, 2004). Ayrıca Solon’a atfedilen kimi kanunlar, oğlanlar için okula giren yetişkinlere -öğretmenler hariç- yönelik ağır cezalar öngörüyor. Böylece yasal yaptırımlar, yetişkinlerin belirli şartlarda çocukları baştan çıkarmalarını önüyor. Bazı araştırmacılar ‘12 yaşından küçük bir erkek çocuğu ile ilişki, meşru nitelendirilir’ iddiasını ileri sürdüler (Cohen, 1991: 171–202). Bu, Allen’in cezanın öfkenin kullanımı ile düzenlendiği yorumunun güvenilirliği hakkındaki şüpheler uyandırıyor. Eğer gördüğümüz gibi, gönüllü, kendi kendini bastırma, Atina’nın genel hususiyeti değilse onun argümanlarından biri zayıflıyor. Bana kalırsa o, teorisini destekleyecek yeterince spesifik ve ikna edici delil sunmuyor. Ayrıca, onun öfkenin ceza sistemindeki rolüne dair yorumu, Atina’nın sosyal ve politik yapısı ve kuruluşlarına dair bildiklerimizin hakkını vermiyor.

Özel soruşturma, kesinlikle Atina sisteminin bel kemiğidir: davalar vardı ancak soruşturmacıların kamu görevlisi olduğu yerde, örneğin *agoranomoi*, pazarlardaki yargılamaya yetkin olan (MacDowell, 1978: 61–2) birisi, kuralların özel yurttaşlar arasındaki ilişkilere hükmettiğini akıl edebilir, Atina'da yargılamada görev alanlar, kuralların sıkı kontrolüne tabiidir (Rubinstein, 1998) ve denetim sadece özel teşebbüslere bırakılmamıştır. Örneğin yargılamada görev alanlardan Onbir olarak isimlendirilenler, idam kanunlarının uygulanmasında önemli role sahipti. Atinalılar daha kompleks bir toplum olarak görülüyorlar, Allen'in sunduğu itibarda. Yakın tarihteki bir araştırma, Atina'nın kamu düzeninin katı yasal düzenlemelerden çok; sosyal kontrolle düzenlendiği teorisini desteklemektedir. Atinalılar bununla birlikte, otorite yapıları ve sosyal kontrol organları olarak yargılamada kamu adına görev alanlara ve kesin olarak farklılaşmış mahkemelere sahiptiler (Hunter,1994: 150).

Bu, soruşturmacı özel biriyken öfkenin alakasız olduğunu söylemek değildir. Birinin kişisel öfkesini hatta nefretini göstermek, aslında adli konuşmalarda, yazmada uzmanlaşmış profesyonel bir hatip tarafından tatbik edilen bir stratejiydi; müşterileri bu metinleri ezberler ve duruşmada kullanırlardı, bu kurala uygunluk, her Atinalıya kendisi için konuşma yapma ve bu yolla kendini savunma hakkı verirdi.

Bununla birlikte birinin kendisinin ya da ailesinin onurunu savunmak konusundaki arzusu, şehrin kanunlarını sunmak ve onlara saygı göstermek ile alakalı idi, soruşturmacı kendisinin ve şehrin savunmasını sağlayacak şekilde davranıyordu. Müşterisi Euphiletos'un savunmasında, (karısının aşğını katletmekle suçlanmıştır, suçüstü yakalanma.) Lysias argümantasyonunu, onun onuruna saldırırken Euphiletos'un karısının aşğını, bir adamın karısını zina yaparken yakalaması halinde, aşğını olay mahallinde öldürmesi gerektiğini işaret eden kanunu uygulamak adına öldürdüğü üzerine yapmıştır.

Lysias'ın aşkâr yalanından beri, bu çok ilginç bir savunma hattı. Kanun, adama karısının aşğını öldürmesini buyurmuyordu, o basitçe şunu belirtiyordu: eğer adam yapsaydı, cinayeti caiz olacaktı ama öyle değildi ve cezalandırıldı. Eğer Atina hukuk sistemi, hukukun üstünlüğüne değil de Allen'in iddialarındaki gibi öfke ekonomisine dayansaydı, Lysias şehrin yasalarını bu şekilde saptırmazdı. Lysias jüriyi, Euphiletos'ın, olmayan bir kanuna uyma davranışı sergilediğine ikna etmeye çalıştı; öfke jürinin sanığı beraat ettirmesi için yeterli bir sebep değildi.

Birçoklarının arasında ikinci bir örnek, Aeschines'in (kendisi bu davanın soruşturmacısı) Timarchos'a karşı yaptığı konuşması. Konuşmanın başlangıcında Aeschines kendisini, sessiz, başkalarını davalarla rahatsız etme zahmetinde bulunmayan birisi olarak takdim ediyor fakat ekliyor: Ne zaman ki Timarchos'un sadece kendisini rencide etmekle kalmayıp, şehri ve onun kanunlarını da aşağıladığını görür, o zaman onun hakkında yasal tatbikatta bulunmak, kendisinin görevidir. Bu davalara atıfta bulunurken dosyadaki gerçeklere ek olarak, Atinalı jürilerin, tarafların kişisel özelliklerini, duygulanımlarını, önceki davranışlarını ve özel hayatlarını dikkate aldıklarını reddetmiyorum. Son zamanlardaki Atina hukuk sisteminin bu yönüne işaret eden teorilerin belli bir itikatları var. Aristoteles'in, konuşmacının etik kişiliği (*ethos*) hakkındaki belirlemesinin geri kalan her şeyden daha ehemmiyetli olduğunu (Rhet. 1356a) ve onun konuşma metni yazarlarına verdiği müşterinin hayrına ve karşı tarafın zararına ne varsa metne eklemelerini ifade eden öğüdünü söylemekle yetinelim (Rhet. 1417a).

Duruşmalar önemsiz denecek ölçüde *agones*/yarışma olarak ifade edilmiyordu, aynı spor müsabakaları gibi, soruşturmacının ve savunmanın topluluk önünde tartıştıkları bir an kesinlikle vardı. Adli konuşmalar ayrıca, Atinalıların kanunları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalıştıklarını, hatta belki idare ettiklerini ve yeri geldiğinde onları inkâr etmeye hazır olduklarını da gösteriyor (Cohen, 1991, 1995; Thuer, 2000). Fakat biz jüri kararlarına sahip olmadığımızdan, bu stratejinin başarısı hakkında sadece spekülasyon yapabiliriz. Jürinin kanunların uyduruk yorumunu sıklıkla kabul etmiş olması olasılığı vardır: Atinalı hâkimler, sıradan yurttaşlardı, hukuki meselelerde özel olarak yetişmiş kişiler değillerdi. Fakat gerçek şu ki, Allen'in de iddia ettiği gibi, dava dosyalarında, konuşma yazarlarının kanun saptırmayı (bazen de icat etmeyi) bir gereklilik olarak hissetmelerinin anlamı, yazılı hukukun safi olarak Atinalıların öfkeyi ölçme ve ona başvurma ihtiyaçlarını karşılamıyor oluşuydu (s. 174).

Atina'da dava tarafları, Meyer-Laurin (1965) ya da Johnstone (1998) gibi araştırmacıların iddia ettikleri gibi, yasanın lafzına, bilgisine dayanmıyorlardı.⁴ Ama konuşma yazarlarının metinlerini okuduğumuzda, onların "yasa, bilge bir danışmandır ama nihayetinde onun bilgeliği hakiminkinden sonra gelir" görüşünü paylaşabiliriz (s. 178) ve duruşmalarda alınan kararlar genel kuralları temel almaktansa sosyal, etik ve politik değerlendirmelere dayanıyordu.

⁴ Karşıt bir görüş için bakınız: Christ (1998: 193–224).

Duruşmalarda/mahkemelerde (*'dicastai'* [mahkemeleri gösteren özel gösterge -ç.n.]) yemin etmekle yükümlü görevlileri ve hakimleri hukuka ve Atinalıların iradesine uygun karar vermek konusunda bağlanmasını işaret eden *dikastik* [adalet/yargılama sanatıyla alakalı -ç.n.] yemin Atina'da hukukun üstünlüğünün varlığını ispatlar (örnek olarak Aeschines 1.170).

Allen'in Atina cezalandırma sistemine ve daha genelde hukuk sistemine yaklaşımı, benim paylaşmamın zor olduğu bir faraziye, cezalandırma ve intikam kavramlarının sorgulanabilir bir anlayışına dayanıyor.

Onun hatırlattığı gibi, geleneksel anlayışa göre intikam, mağdurun haksızlığa bir tepkisi ve öfkenin duygusallığını içerir: kızgınlık ve elem. Diğer taraftan cezalandırma, bazı genel ilkelerin kabulüne dayanır ve tutkuların ziyade soğukkanlı bir gerekçeyle idare edilir. Ama Allen böyle bir görüşü onaylamaz ve bu kavramları yeniden tanımlamak için, özel olarak intikamın icrasına yönelik hareketlerin adaletin icrasına yönelik kamusal sisteme dönüştüğü yerde bugünlerin illüstrasyonu olarak, (yeni ve çokça kişisel yorumlamayla) bir metne sıklıkla atıf yapar: Aiskhylos'un *Oresteia'sı*.

Oresteia Atreus'un evinin hikayesinden bir parça anlatır. Agamemnon, Truva savaşından dönüşte, karısı Klytimestra tarafından katledilir. Savaş için ayrılmadan önce, Truva'ya yapacağı yolculuğa uygun kanatlar için, kız evladı İfigenia'yı tanrıça Artemis'e feda etmişti. Dahası, Truva Kralı Pramos'un kızı prenses Kasandra'yı savaş esiri ve cariye olarak kendisiyle birlikte getirmişti. İntikam arayışında, Orestes, Agamemnon ve Klytimestra'nın oğlu, annesini ve onun aşğını ve yordakçı Aegisthus'u öldürmüş, babasının intikamını almıştı. Fakat *Furieler*⁵, bu hısm cinayetinin intikamı için ona eziyet etmeye ve onu takip etmeye başlar. Orestes'i, Atina'ya kadar takip ederler ve orada bir mahkeme kurulur, Areopagus özel olarak, onu yargılamak için kurulur. Orestes, duruşmanın nihayetinde mahkemece meşhur bir gerekçeyle beraat ettirilir, anımsamaya değer: Orestes annesini öldürmüştür, ama anne füyuyu oluşturan kişi değildir. Bunu yapan babadır, anne yalnızca -doğum anına kadar- bekçisidir, insanoğlunun (Aeschilus, *Eumenides*, 658-61).

Yukarıda belirtildiği gibi, Orestes'in hikayesi geleneksel olarak intikam siteminden, cezalandırma sistemine ilerlemenin mitsel sunumu olarak

⁵ *Furiae*ler ya da *erinyesler*, üç kişi olarak anılmaları yaygındır, kötülerini cezalandırdıkları yeraltında yaşarlar. Yunan şairlerince, onlar yeryüzünde de günahkarları kovalarlar. Acımasız fakat adildirler. (Hamilton, *Mythology*, 1942). -çn

yorumlanmıştır. Ama Allen politika öncesi intikam ile politik cezalandırma arasındaki farkı reddeder: yargılama etkinliği ve yargıçlar, onun belirttiği, Areopagus, Aiskhylos'un hikâyesinde görüldüğünde zaten vardı. Onun ifade ettiği; yenilik, yargılamada değil onun Areopagus'taki özgü formudur (p. 21).

Bu sorun, burada mümkün olandan daha uzun bir tartışmayı hak ediyor. Yargılama kesinlikle Areopagus'un tarihsel varlığından önce ortaya çıktı. *İlyada*'daki 18, 499-504 (Cantarella, 2002a: 473-83, 2002b: 147-65), Akhilleus'un zırhına kazınan, cinayet sorunu ile uğraşan mahkemenin resmedildiği meşhur sahneyi hatırlayalım: Areopagus öncesi mahkemelerin işlevi, yine de Areopagus'un yaptığı gibi, sanığın cinayet işleyip işlemediğine karar vermek değildi. Mağdurun yakınlarınca celp edilmemişlerdi Areopagus gibi. Mağdurun yakınlarınca takip edilen katilin emri üzerine toplantıya çağrıldılar. Bu tip bir duruşmada katilin savı, yakınların intikam peşinde koşma çabaları haksız çünkü bu durum geçerli kan davası kuralları ile çelişiyor. Bu kurallardan bazılarına göre, eğer haksızlığa uğramış taraf (örneğin, katledilmiş kişinin yakın(lar)ı) failce teklif edilen tazminatı (cinayetlerde kan parası) kabul etmişse intikam isteme hakkından feragat etmiştir. Zarar gören, önerilen teklifi kabul etmek ve intikamdan feragat etmek zorunda değildi ama teklif bir sefer kabul edildiğinde, intikamın yerini alır. Eğer haksızlığa uğrayan taraf bu kurala uymaz ve tazminatı kabul ettikten sonra intikam almayı denerse 'haksız intikam'ın mağduru, topluluktan gerçeklerin ortaya çıkarılmasını isteyebilir. Eğer iddiası doğrulanırsa, zarar gören onu serbest bırakmak ve barış içinde uğurlamak durumundadır (Cantarella, 2002b: 155-61).

Bu nedenle Orestes'in duruşması, Areopagus pre-Areopagitic adaletten Allen'in dediği gibi sadece prosedürde değil ama aynı zamanda, meselenin mahkemeden önceki hukuki anlamında da farklıdır. Pre-Areopagitic adalet, suç kavramının henüz ortaya çıkmadığı, kişilerin onurlarının kapsandığı ve hareketin kabul edilir ya da kabul edilemez olduğunun o, özgü hareketlerinin onurlarının bütünlüğüne etkisi ile belirlendiği bir dünyaya ait. Diğer bir ifade ile hataya tepkinin adalet değil, onur meselesi olduğu bir dünyaya ait.

Areopagus mahkemesi kurulduğunda durum değişti. Bu İ.Ö. 621-620 yıllarında meşhur kanun koyucu Drakon (kendi adıyla anılan) ilk Atina kanununu yaptığında oldu. Mermer üzerine kazınmış, 1930'larda keşfedilen, 1968'de yayımlanan (Stroud, 1968), Atina Epigrafi Müzesi'nde ziyarete açık olan bu kanun, intikamı yasakladı ve aynı kanunda cinayete itham edilen kişilerin özel mahkemelerde yargılanması öngörüldü. Bu kanun ayrıca, kasti olan ve olmayan cinayet ayrımı getirdi; kasten öldürmenin cezası ölüm iken, kastın bulunmadığı

durumlarda ceza sürgündü.⁶ Allen'e rağmen, bu Atina cezalandırma sisteminin hikâyesinde bir dönüm noktasıydı, o andan itibaren, cinayetin suç olarak tanımlandığı genel kural ortaya kondu ve medeni mahkemelerde (Areopagus kasten öldürmede, Ephetai kastın yer almadığı cinayetlerde) yargılanmadan artık kimse cezalandırılmayacaktı. Bundan ötede ve daha az önemli olmayan: kanun, failin saikinin tamamen alakasız olduğu durumlarda ve mağdurun ailesinin onurunun zorlandığı kasıtlı ya da kasıtsız adam öldürme davalarının her ikisinde de intikam kurallarında olmayan bir şekilde kast ayrımı getirdi. Kanun ile, intikamın yerini devletin adaleti aldı.

The world of Prometheus, aslında çok ilginç bir kitap; edebiyat klasikçileri kadar kriminologları ve siyaset bilimcileri de ilgilendiren çok önemli sorunları barındırıyor. Allen'in ifade ettiği gibi, onun Atina'nın cezalandırma pratikleri hakkındaki hikayesi, sadece demokratik Atina toplumunun ideolojik desteğine ve işletim karakterine yönelik yeni bir anlayış getirmeye (s. 35) değil ama aynı zamanda, modern Anglo-Amerikan bağlamda cezalandırma, politika ve özgürlük hakkındaki düşünme yeteneğimizi geliştirmeye de yönelik (s. 37).

Atina sistemi ile meşgul olunduğu gibi kitap kesinlikle zekice ve ilham verici, tartışma için birçok ilginç başlangıç noktası öneriyor, yeniden düşünmek için birçok sorunsal ortaya atıyor, -bir kısmı elzem olmasa da- kaynak bolluğu sunuyor. Ama cezalandırmayı, yurttaşların öfkelerini doğru ölçüde kamusal olarak açıklamalarının bir yolu olarak tasvir etmesi, dikkatlice düzenlenmiş mahkemelerin kuruluşu son tahlilde indirgeyici.

Mağdurun memnuniyeti, kesinlikle cezalandırmanın işlevlerinden biri -çoğulluk, Atinalılar farklı suçlar için farklı ölümler ayarladığından beri önemli (Cantarella, 2001)- ama cezalandırma başkaca sosyal işlevleri de haiz.

Aslında Allen, Atina cezalandırma kuralcılığının, kurban etmenin/fedakârlığın arındırıcı görevini yerine getirdiğini bilmektedir (s. 212). Atina'da, mahkûm edilenin bir boşluğa -melun Barathron'a- atılmasına dayanan bir cezalandırma olan "yüksekten atma ritüeli" hakkındaki görüşlerimde açıkça sergilendiği üzere, bu doğrudur. İnsan kurban etme şeklinde doğmuştur, işkence formu içinde gelişmiştir ve nihayetle 'yüksekten atma' -suçluyu tanrıların yaşadığı ve günahundan ötürü, ona acı çektirdikleri yeraltına göndermenin simgeleştirmesi-

⁶ "İradi" ve "gayriiradi"nin hukuktaki anlamı için bkz. Stroud (1968), Cantarella (1976), Carawan (1998).

medeni infaz dahilinde, tanrıları gücendiren davranışlar sergileyen suçluların cezalandırılması formudur (Cantarella, 2001). Simgeleştirme açık: Yukarıdan atma, kirlenmenin sirayet etmesinden kurtulma amacına hizmet eder, kutsala saldırının kaçınılmaz sonuçları dikkate alınır (Cantarella, 2001). Ama Allen 'yüksekten atma'nın Atina'da kullanılmadığı (ss. 200–2; ayrıca bakınız: Todd, 2000: 37–8), yönündeki oldukça ihtilafli olan görüşü havale ediyor ki bu şu demek: o, tarihi ve simgeselliği arındırma işlevi ile alakalı olan tek infaz biçimini Atina cezalandırma sistemine dahil etmiyor ki bu alaka, *apotympanismos* dosyasında görünmez.

Ama bu spesifik sorunu yukarıda bırakalım. Her şeye rağmen, cezalandırmanın arındırma işlevini göz önüne almak, Atina ceza sistemini tanımlamak ya da açıklamak için kâfi değildir. Drakon kanunlarını konuşurken gördüğümüz üzere cezanın birinci işlevi (sadece kronolojik olarak değil), medenidir; devletin cezanın ne zaman kim tarafından ve hangi ölçüde olacağını tayine muktedir olan eşsiz aktör olarak olumlanmasında oluşmuştur.

Çatışan ve yarışmacı Atina kamusal hayatında cezalandırma sistemi, duyguların kontrolü ve ölçsüz dışavurumunu ıslahından daha fazla anlam teşkil ediyordu; bu, Atinalılara sorarsan böyledir. *The World of Prometheus*'un modern zamanlardaki cezalandırmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması ceza sosyolojisi ile ilgilenmemiz ölçüsünden mümkündür.

Kaynaklar

- Cantarella, E. (1976) *Studi sull' omicidio in diritto greco e romano*, ss. 77–127. Milan: Giuffré editore.
- Cantarella, E. (2001) *Les supplices capitaux en Grece et a Rome*. Paris: Albin Michel.
- Cantarella, E. (2002a) 'Private revenge and public justice', *Punishment and Society* 3(4): 473–83.
- Cantarella, E. (2002b) 'Dispute settlement in Homer: Once again on the Schield of Achilles', içinde: *Mélanges en l'honneur de Panayiotis D: Dimakis, droits antiques et société*, s. 147–65. Athens: Sakkoulas-Boehlau.
- Cantarella, E. (2004) *Bisexuality in the ancient world*, 2. baskı. Yale: Yale University Press.
- Carawan, E. (1998) *Rhetoric and the law of Draco*. Oxford: Clarendon Press.
- Christ, M.R. (1998) *The litigious Athenian*. Baltimore, MD & London: Johns Hopkins University Press.

- Cohen, D. (1991) *Law, sexuality and society: The enforcement of morals in classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, D. (1995) *Law, violence and community in classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gernet, L. (1983) 'Sur l'execution capitale: À propos d'un ouvrage recent', içinde: L. Gernet, *Droit et institutions en Grèce antique*, ss. 174–211. Paris: Flammarion.
- Hunter, V.J. (1994) *Policing Athens, social control in the Attic lawsuits, 420–320 B.C.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Johnstone, S. (1998) *Disputes and democracy: The consequences of litigation in ancient Athens*. Austin, TX: University of Texas Press.
- MacDowell, D.M. (1978) *The law in classical Athens*. London: Thames & Hudson.
- Meyer-Laurin, H. (1965) *Gesetz und billigkeit im attischen prozess*. Weimar: Bohlaus.
- Rubinstein, L. (1998) 'The political perception of the Idiotēs', içinde: P. Cartledge, P. Millet ve S. von Redden (ed.), *Kosmos: Essays in order, conflict, and community in fourthcentury Athens*, ss. 125–43. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stroud, R.S. (1968) *Drakon's law on homicide*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Thuer, G. (2000) 'Rechtvorschriften und rechtsanwendung in Athens (5./4. Jh. v. Chr.)', içinde: *Timai ionnaou triantaphyllopoulou*, ss. 89–100. Athens: Sakkoulas.
- Todd, S. (2000) 'How to execute people', içinde: V. Hunter ve J. Edmundson (ed.), *Law and social status in classical Athens*, ss. 31–51. Oxford: Oxford University Press.